

۹۷/۹/۱۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

صلاحیت شورای حل اختلاف در نظام حقوقی ایران

میرضا سلیمی

(عضو بنیاد ملی نخبگان)

قاضی دادگستری و مدرس دانشگاه

سرشناسه	: سلیمی، میررضا، ۱۳۷۰ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: صلاحیت شورای حل اختلاف در نظام حقوقی ایران/ میررضا سلیمی.
مشخصات نشر	: تهران : فکرسازان، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۷۲ ص.
شابک	: 978-600-7560-61-7
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: ایران. قوه قضائیه. شورای حل اختلاف -- قوانین و رویه‌ها
موضوع	: حل اختلاف -- ایران
موضوع	: Dispute resolution (Law) -- Iran
موضوع	: اداری عامه -- ایران
موضوع	: Fair trial -- Iran
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ص ۸ / ۱۸۲ KMH
رده بندی دیویی	: ۷/۵۵۰۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۹۵۰۷۳۰

صلاحیت شورای حل اختلاف در نظام حقوقی ایران

نویسنده: میررضا سلیمی

صفحه آرایشی: نرجس برزگر

سال و نوبت چاپ: اول ۱۳۹۶ تعداد صفحه ۲۷۲

قطع: وزیری تیراژ: ۱۰۰۰

شابک: ۷-۶۱-۷۵۶۰-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

آدرس انتشارات: تهران، خ انقلاب، خ وحید نظری، ک قدیری پ ۲۲ واحد ۴.

تلفن: ۶۶۴۸۹۲۹۶-۶۶۹۶۰۷۶۰

فهرست مطالب

۸	مقدمه
۱۲	فصل اول : اقسام شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلافات
۱۴	مبحث اول : شیوه های مبتنی بر نظر شخص ثالث
۱۴	گفتار اول : داوری (arbitration)
۱۴	بند اول : مفهوم داوری
۱۶	بند دوم : نحوه رسیدگی داوری
۱۷	گفتار دوم : حکم کارشناسی
۱۷	بند اول : اهمیت نظر کارشناسی در جریان حل و فصل اختلافات
۱۸	بند دوم : چگونگی حل اختلاف در ارجاع اختلاف به حکم کارشناسی
۲۰	گفتار سوم : هیأت رسیدگی به اختلاف
۲۰	بند اول : تعریف نقش هیأت
۲۲	بند دوم : نتیجه رسیدگی هیأت
۲۳	مبحث دوم : شیوه های مبتنی بر توافق سرفین
۲۳	گفتار اول : مذاکره
۲۳	بند اول : تعریف و اهمیت مذاکره در حل و فصل اختلافات
۲۵	بند دوم : نتیجه مذاکره
۲۶	گفتار دوم : میانجی گری (Mediation)
۲۶	بند اول : مفهوم میانجی گری
۲۷	بند دوم : نحوه حل و فصل اختلافات
۳۰	گفتار سوم : سازش (Conciliation)
۳۰	بند اول : مفهوم قلمرو سازش
۳۰	بند دوم : نحوه حل و فصل اختلاف
۳۴	گفتار پنجم : روش های مهم ای. دی. آر ترکیبی
۳۴	بند اول : میانجی گری - داوری (Mediation - arbitration)
۳۴	بند دوم : سازش - داوری (Conciliation- arbitration)

- بند سوم : استفاده همزمان از میانجی گری - داور (Co- Med- arb) ۳۵
- مبحث سوم: مزایا و معایب روش های جایگزین حل و فصل اختلافات ۳۵
- گفتار اول : مزایای روش های جایگزین حل و فصل اختلافات ۳۵
- بند اول : از دیدگاه قوه حاکمه ۳۵
- بند دوم : از نظر طرفین اختلاف ۳۷
- گفتار دوم: معایب استفاده از روش های جایگزین حل و فصل اختلافات ۴۵

فصل دوم : بررسی فقهی و حقوقی شورای حل اختلاف ۴۶

- مبحث اول : جایگاه داور در فقه اسلامی و حقوق ایران ۴۷
- گفتار اول : جایگاه داور در فقه اسلامی ۴۷
- بند اول : از دیدگاه فقهی ۴۷
- بند دوم : از دیدگاه حقوقی ۴۹
- گفتار دوم: جایگاه داور در رانین موضوعه ۵۲
- بند اول : قوانین پیش از انقلاب ۵۲
- بند دوم : قوانین پس از انقلاب ۵۵
- مبحث دوم : شوراهای حل اختلاف، نما شبیه های - ایگزین حل و فصل اختلافات در حقوق ایران ۵۶
- گفتار اول : تشکیل شورا، صلاحیت آن و نحوه رسیدگی، صدور و اجرای آراء ۵۶
- بند اول : پیشینه و جایگاه قانونی ۵۶
- بند دوم : تشکیل شوراهای حل اختلاف ۵۹
- بند سوم : صلاحیت شورا ۶۰
- بند چهارم : نحوه رسیدگی و صدور رأی ۶۵
- گفتار دوم : مزایای استفاده از شوراهای حل اختلاف ۶۷
- بند اول : نظر دولت ۶۷
- بند دوم : از دیدگاه طرفین اختلاف ۶۸

فصل سوم : مفهوم، ارکان و ساختار شورای حل اختلاف ۷۰

- مبحث اول : مفهوم شورای حل اختلاف در نظام های حقوقی ۷۱

۷۱	گفتار اول : نظام های رومی و ژرمنی
۷۲	گفتار دوم : نظام های کامن لا
۷۴	گفتار سوم : نظام های حقوقی کشورهای سوسیالیستی
۷۵	گفتار چهارم : نظام حقوقی ژاپن
۷۶	مبحث دوم : ارکان و ساختار سازمانی شورای حل اختلاف
۷۶	گفتار اول : ارکان و اعضای شورا
۸۰	گفتار دوم : ساختار سازمانی شورای حل اختلاف
۸۱	گفتار سوم : ضرورت تشکیل شورا
۸۳	مبحث سوم : ترکیب شورا
۸۵	گفتار اول : شرایط عضویت در شورا
۸۹	گفتار سوم : سلبی و مثبتی مانع از عضویت در شورا
۹۰	گفتار چهارم : دفتر شورا (دیرخانه)

فصل چهارم : نقد و بررسی مواد قانون رسیدگی به شوراها در خصوص صلاحیت

۹۸	شوراها در رسیدگی به دعاوی حقوقی و کیفری
۹۹	مبحث اول : صلاحیت شورای حل اختلاف
۹۹	گفتار اول : تعریف صلاحیت و انواع آن
۱۰۰	گفتار دوم : قلمرو صلاحیت محلی (نسبی) شورای حل اختلاف
۱۰۱	گفتار سوم : قلمرو صلاحیت ذاتی شورای حل اختلاف
۱۰۱	مبحث دوم : موارد صلاحیت شوراها
۱۰۱	گفتار اول : موارد رسیدگی با تراضی طرفین
۱۰۲	بند اول : ایرادات وارده به ماده ۸ قانون شوراها در خصوص صلاحیت ۱۳۹۴
۱۰۴	بند دوم : جرایم قابل گذشت و غیر قابل گذشت
۱۱۰	گفتار دوم : موارد صلاحیت قضات شوراها در خصوص صلاحیت قضات شوراها
	بند اول : تفاوت قانون جدید و قانون قدیم در خصوص موارد صلاحیت قضات شوراها
۱۱۱	اختلاف جهت صدور رای

- بند دوم: صلاحیت شورای حل اختلاف نسبت به سایر مراجع غیرقضایی ۱۱۳
- بند سوم: ارزیابی بهای خواسته و متفرعات دعوا در دعاوی مالی ۱۱۳
- بند سوم: تمییز دعاوی مالی از غیر مالی ۱۱۹
- بند چهارم: ضرر و زیان ناشی از جرم ۱۲۱
- بند پنجم: دعاوی راجع به اموال غیرمنقول ۱۲۲
- بند ششم: دعاوی مربوط به تخلیه عین مستاجره ۱۲۳
- بند هفتم: صدور گواهی حصر وراثت، تحریر ترکه، مهر و موم ترکه و رفع آن ۱۲۹
- بند هشتم: ادعای اعسار از پرداخت محکوم به ۱۳۲
- بند نهم: دعاوی خانواده راجع به جهیزیه، مهریه و نفقه ۱۳۴
- بند دهم: عین دلیل ۱۳۷
- بند یازدهم: جرم تعزیری مستوجب جزای نقدی درجه هشت ۱۳۹
- بند دوازدهم: ابطال نظر بودن احکام کیفری شورا ۱۴۴
- بند سیزدهم: ابطال قرار بازداشت پس از تفهیم اتهام ۱۴۵
- گفتار سوم: دعاوی غیر قابل طرح در شورا حتی با توافق طرفین ۱۴۶
- گفتار چهارم: حل و فصل در صورت اذیت و سازش ۱۵۲

فصل پنجم: بررسی اختصاصی صلاحیت شورای حل اختلاف و ارتباط آن با حقوق شهروندی

- ۱۵۴.....
- مبحث اول: موارد صلاحیت شورا در امور مدنی ۱۵۵
- گفتار اول: شرح دعاوی تخلیه عین مستاجره و نحوه رسیدگی آن ۱۵۸
- گفتار دوم: شرح دعاوی متقابل و نحوه درخواست آن ۱۶۲
- گفتار سوم: شرح دعاوی جلب شخص ثالث و نحوه درخواست آن ۱۶۵
- گفتار چهارم: شرح دعاوی ورود شخص ثالث و نحوه درخواست آن ۱۶۷
- گفتار پنجم: شرح درخواست گواهی حصر وراثت و نحوه اجرای آن ۱۶۸
- گفتار ششم: شرح دعاوی مربوط به مهر و موم ترکه و رفع آن و نحوه درخواست آن ۱۷۰
- گفتار هفتم: شرح و نحوه درخواست تامین دلیل ۱۷۲
- مبحث دوم: صلاحیت شورا در امور کیفری، شرح شکایت کیفری و نحوه رسیدگی در

شوراهای حل اختلاف	۱۷۳
گفتار اول : صلاحیت شورا در امور کیفری	۱۷۳
مبحث سوم : اهداف و رسالت شورای حل اختلاف و پیوند آن با تحقق حقوق شهروندی ..	۱۷۶
گفتار اول : چگونگی عملکرد شورای حل اختلاف در تحقق حقوق شهروندی	۱۷۶
بند اول : مفهوم حقوق شهروندی و آزادی های عمومی	۱۷۸
بند دوم : تاریخ حقوق شهروندی	۱۸۲
گفتار دوم : تلاش برای صلح و سازش	۱۸۵
بند اول : نحوه سازش طرفین	۱۸۷
بند دوم : اعتبار سازش نامه	۱۸۸
بند سوم : نحوه اجرای سازش نامه ها	۱۸۸
گفتار سوم : شورای حل اختلاف و تعارض با قانون اساسی	۱۸۹
گفتار چهارم : نتایج و دستاوردهای رسالت انجام شده و منجر به صدور گزارش اصلاحی و میزان رضایت شهروندان	۱۹۴
ضمائم	۱۹۹
فهرست منابع	۲۶۶

مقدمه

شکل‌گیری شورای حل اختلاف از سال ۱۳۸۱ بر اساس آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۸۹ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایران مصوب ۱۳۷۹/۹/۱۷ مجلس شورای اسلامی در جهت اجرای اصل هفتم و بند ۲ اصل ۱۵۶ قانون اساسی و طبق دستور قرآن کریم «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ»^۱ و اگذاری پرونده‌های اختلافی با ماهیت قضایی نه چندان پیچیده به آنها جهت سیدگی بدون تشریفات و پیچ و خم‌های آیین دادرسی مدنی و کیفری با هدف کاهش مراجعات مردمی به محاکم قضایی و حصول نتیجه سازش در کمترین زمان ممکن و کارایی بیشتر آنها در راستای این مهم، بدون شک نقطه عطف دستگاه قضایی و ادبیات حقوقی و قضایی ایران می‌باشد.

از آنجایی که فطرت پاک انسان که نمود و دیعه‌ای الهی است و در نهاد همه انسان‌ها همراه با خلقتشان به آنها اعطا گردیده است، از نزاع و اختلاف گریزان و در تعاملات اجتماعی و مدنی، صلح را به جنگ و آرامش را به کشمکش ترجیح می‌دهد.

در اعصار گذشته حل اختلافات بر مبنای اعتماد و احترام و ریش سفیدی آنچنان فضای صمیمیت و محبتی در زندگی حاکم می‌نمود که گویا در بعد قضا و حکم اشخاص مجرم و متخلف و شاکی و مشتکی عنه انگشت شمار بوده و غالب مردم در صفا و آرامش و متانت و سعه صدر زندگی می‌کرده‌اند.

اما متأسفانه امروزه اغلب مردم به بهانه‌های بدخویی و تندمزاجی، تنگناها و تنش‌های روزمره زندگی و گاه بدلیل مسایل بسیار جزئی، حوصله ابراز محبت را از دست داده و به راحتی به جان هم می‌افتند. چرا که فرصت اندیشیدن را از دست داده و به خشونت

۱. در حقیقت مؤمنان با هم برادرند پس میان برادرانان را سازش دهید و از خدا پروا بدارید امید که مورد رحمت قرار

گیرید. (آیه ۱۰ سوره حجرات)

روی می‌آورند و به قول کارل ریموند پوپر "تنها زمانی می‌توانیم از خشونت دوری گزینیم که در عرصه اجتماعی نیز به نگرش عقلی پایبند باشیم، زیرا هر نگرش دیگری به راحتی به کاربرد خشونت منتهی خواهد شد. حتی تلاش ما که بخواهد دیگران را به نرمی اما یک جانبه متقاعد نماید و آنان را به کمک دلایل و شواهد صاحب بصیرتی نماید که خود بدان می‌بالیم و از درستی آن مطمئن هستیم.

رسیدگی به اختلافات و دعوای حقوقی مردم و بزه کاران فردی و اجتماعی، بدون بهره‌مندی از ابزارهای لازم ممکن نیست و هنگامی که این ابزارها در اختیار مرجع رسیدگی قرار نگیرد، آنها رسیدگی‌های قضایی سامان نخواهد یافت بلکه حقوق کسانی که موضوع این رسیدگی‌ها قرار می‌گیرند نیز دستخوش عقاید و سلیقه‌های گوناگون واقع خواهد شد.

در چینی حالتی ارزش آن ابزارها آشکار می‌گردد. این ابزارها که نحوه رسیدگی را بیان می‌کند همان آیین دادرسی مدنی در بخش دادرسی مدنی و آیین دادرسی دادرسی کیفری در رسیدگی‌های جزایی است که قضات محاکم، موظف به رعایت آنها می‌باشند.

همچنین در حقوق بین الملل، بسیاری از نظام‌های سیستم‌ها، حقوقی جهان در کنار دستگاه قضایی خود، نهادهای حکمیت و داوری را با عناوین و مکانیزم‌های مختلف قرار داده و بخش بزرگی از تخلفات، منازعات و اختلافات را که قضایی نیست یا از پیچیدگی کمتری برخوردار است به آنها سپرده‌اند.

در ایالات متحده آمریکا، شورای مردمی، در نظام حقوقی کشور های اسلامی، شورای حکمیت در کشورهای اروپایی انجمن‌های میانجی‌گری و حمایت از بزه دیدگان، در ژاپن نهاد های صلح در چین خانه های دفاع و در سایر کشور ها نهادهایی با عناوین مختلف و کارکرد تقریباً مشابه این نقش را ایفا می‌کنند.

با نگاهی گذرا به تاریخ ایران باستان در می‌یابیم که پیشینه نهادهای صلح و سازش

به سه هزار سال قبل بازمی گردد و موضوع حکمیت و داوری، مستقل از محاکم قضایی، در مراحل مختلف قانونگذاری در ایران مد نظر قرار گرفته است. در این خصوص مقررات جامعی در آیین دادرسی مدنی ایران مصوب ۱۳۱۸ دیده شده بود. قانون تشکیل خانه‌های انصاف، مشتمل بر ۲۹ ماده و یک تبصره برای رفع خصومات و حل و فصل اختلافات ساکنان روستاها و دهستان‌ها در ۱۸ اردیبهشت ماه ۱۳۴۲ به تصویب رسید.

قانون شوراهای داوری جهت حل و فصل اختلافات و منازعات در شهرها در نهم تیر ماه سال ۱۳۴۵ به تصویب مجلس ملی وقت رسید.

در ۲۱ خرداد ماه ۱۳۵۶ قانون شوراهای باصلاحاتی مشتمل بر ۲۶ ماده و ۱۶ تبصره به تصویب مجلسین ملی رسانیده.

پس از پیروزی انقلاب به دلیل تحولات کشور و تغییرات در قوانین موضوعه، قوانین و مقررات مربوطه به شوراهای داوری و خانه‌های انصاف، مسکوت و متروک باقی ماند تا سرانجام با تصدی آیت الله هاشمی ماهرودی، به ریاست قوه قضائیه موضوع احیا و ایجاد نهادهای شبه قضایی و مردمی با توجه به تحولات جامعه و قانونگذاری در کشور مطرح و در قالب ماده ۱۸۹ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران عینیت یافت.

ماده ۱۸۹ در ۱۷ فروردین ماه ۱۳۷۹ تصویب و در ۵ شهریور ماه ۱۳۸۰ به تأیید رئیس قوه قضائیه رسید و با تصویب آئین نامه اجرایی ماده مزبور در مرداد ماه ۱۳۸۱ نهاد شورای حل اختلاف عملاً به نظام قضایی کشور پیوست.

شورای حل اختلاف علاوه بر آنکه یکی از اهداف توسعه قضایی است و برای اجرای دقیق‌تر عدالت و حل واقعی اختلافات و رفع حقیقی خصومت‌ها با درمیان گذاشته، هدف مهمتری را نیز در خود مستتر دارد و آن کمک به مردم جامعه و در نتیجه حسن اعتماد متقابل مردم به قوه قضائیه و از همه مهم‌تر تحقق حقوق شهروندی که عامل

مهمی در زندگی اجتماعی امروز است می باشد چرا که به حقوق شهروندان در مدیریت و مسائل قضایی و تأکید بر حضور مردم و تعمیق سیاست های مختلف امری است که اهمیت آن بر هیچ جامعه مدنی پوشیده نیست.

ایجاد این نهاد نشانه مشارکت مردم و جامعه مدنی در حل و فصل اختلافات و دعاوی است و نشانه حاکمیت مردم سالاری است، چرا که از دوران گذشته قضا و قضاوت سمتی رسمی و خاص حاکمیت بوده است.

از جهت دیگر شورای حل اختلاف بعنوان نجات دهنده دستگاه قضایی پا به عرصه وجود نهاده است، چرا که یکی از علل اصلی تصویب مقررات و ایجاد شورای حل اختلاف کنترل دعاوی وجود در دادگستری و تراکم کار قضایی است، تا به این وسیله هم از هزینه سرسام آور رسیدگی های قضایی و اطاله دادرسی جلوگیری به عمل آید و همچنین موجب تسهیل در روند رسیدگی گردد.

www.ketabchi.com